

пошуках самостійного вибору людям властиво ототожнювати правильність власного вибору з цінностями, які панують у суспільстві та нав'язуються пануючою ідеологією [1, 51].

Отже, Ніцше, проголошуючи імморальну свободу *Übermensch* (надлюдини) свідомо чи несвідомо сприяв тій страшній метаморфозі, яка відбувалася з німецькою свободою в 30–40 роки XX сторіччя. Саме його погляди, перетлумачені та інтерпретовані певними політичними силами, стали основою формування нацистського розуміння свободи як сліпого підкорення волі вождя та неминучого фатуму.

Джерела та література

1. Берлин Исая. Философия свободы. Европа / предисловие А. Эткінда. Москва: Новое литературное обозрение, 2001. 448 с.
2. Ницше Ф. Воля к власти. Москва: Транспорт, 1995. 301 с.
3. Ніцше Ф. Так мовив Заратустра. Книжка для всіх і ні для кого / переклад з німецької: Ганна Савченко. Харків: Фоліо. 2019. 256 с.
4. Ніцше Ф. Шопенгауер як вихователь. Сутінки ідолів / переклад з німецької: Ганна Савченко. Харків: Фоліо. 2020. 192 с.
5. Ніцше Ф. Людське, надто людське: Книга для вільних умів. *Повне зібрання творів. Том 6* / переклад з німецької Катерина Котюк. Львів: Астролябія, 2012. 408 с.
6. Сафранский Р. Ницше: Биография его мысли / перевод с немецкого И. Эбаноидзе. Москва: Издательство Института Гайдара, 2016. 456 с.

Козяр Віолетта

Донецький національний університет імені Василя Стуса

КАТЕГОРІЯ «СВІДОМІСТЬ» У КЛАСИЧНІЙ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Анотація. У статті розглянуто феноменальну специфіку свідомості, її динамічний та невизначений характер. Висвітлено сучасні наукові погляди та думки щодо поняття «свідомість», які розкрили його структуру. Проаналізовано різні гіпотези про природу та походження людської свідомості.

Ключові слова. свідомість, філософська концепція, декартова революція, осмислення, усвідомлення.

Abstract. The phenomenal specificity of consciousness, its dynamic and indefinite nature are considered in the article. Modern scientific views and opinions on the conception of "consciousness", which revealed its structure, are highlighted. Various hypotheses about the nature and origin of human consciousness are analyzed.

Keywords. Consciousness, philosophical concept, Cartesian revolution, comprehension, awareness.

Свідомість – індивідуальне усвідомлення власних унікальних думок, спогадів, почуттів, відчуттів та середовища. По суті, це усвідомлення себе і навколишнього світу. Таке усвідомлення є суб'єктивним і унікальним для кожної окремої людини. Якщо те, що людина переживає, можна описати словами, – це частина свідомості.

Проблема свідомості є однією з основних проблем філософського дискурсу. Різноманітність наукових теорій у дослідженні цього поняття пов'язана з формами пізнання, а також цивілізаційним розвитком та ускладненням життя суспільства.

Вперше термін «свідомість» (лат. *conscientia* – свідомість від *con* – разом, спільно та *scientia* – знання) використав французький вчений Р. Декарт. Він визначав сутність поняття як особливу здатність душі, інтелектуальну діяльність суб'єкта, що проектує світ. Мислитель ототожнював свідомість із мисленням [2].

Проте треба підкреслити, що проблема свідомості набуває у межах філософського знання неоднозначності. На підставі аналізу основних філософських концепцій свідомості може бути здійснена спроба визначення свідомості.

Спроби визначити сутність свідомості, як і більшість філософських зусиль, мають витоки з античності. Платон і Аристотель вважали, що розум існує як окрема від матерії онтологічна реальність. Парменід говорив, що буття і мислення єдині. У філософії нового часу свідомість стала однією з найпопулярніших тем для дослідження. Її детально вивчали Декарт, Спіноза, Лок, Г'юм та інші.

З моменту свого заснування в XVII столітті історія сучасної ідеї свідомості переплітається з історією ідеї науки та наукового світогляду. Свідомість опинилася на краю наукового світогляду, і це одночасно виклик застосовності наукового методу для розуміння свідомості, і альтернативне можливе джерело знань, більш певне, ніж наукове емпіричне знання, яке повинно спиратися на почуття.

Важливим внеском у визначення поняття свідомості стала декартова революція. Декарт пропонував відрізнити людей від штучних чи органічних машин (грубих) за наявністю розуму, мови, розуму та свідомості. Він вважав, що свідомість забезпечує інтимне та певне джерело знань, що перевершує емпіричне знання, яке ґрунтується на помилкових і часто оманливих свідченнях почуттів. Те, що ми приймаємо як свій сенсорний внесок, може бути мрією. Але свідомий самоаналіз може дати впевнене знання про нас самих, яке не залежить від почуттів. Наприклад, відомий вислів Декарта, *cogito ergo sum*, «я міркую, отже, я існую», говорить про те, що будь-який акт мислення передбачає присутність мислителя, людини, і тому самопізнання особистого існування є певним.

Потім Декарт поділив Всесвіт на матеріальні речі, *res extensa*, які існують у просторі, і *res cogitas*, свідомість, розум, який мислить, але не має

матеріального продовження. Отримана подвійність духу і тіла стала називатися дуалізмом.

Дуалісти повинні пояснити, як розум і тіло взаємодіють в людині, незважаючи на їх якісні відмінності, і відповісти на спроби возз'єднати розум і тіло в моністичних філософських системах, які вважають все або ідеальним, частиною нематеріальної свідомості, або матеріальним, отож, свідомість є частиною матеріального світу, який описує наука – наприклад, стану мозку.

Трохи згодом Іммануїл Кант здійснив революцію у філософії, виділивши інтроспективне вивчення структури чистої свідомості як предмет філософії, відмінний від вивчення природи, предмета науки. Кант вивчав, як будь-який сенсорний вхід повинен з'являтися у свідомості таких категорій, як час, простір і причинний порядок. Однак Кант також дійшов висновку, що хоча філософський самоаналіз може запропонувати безпомилкове знання про структуру свідомості, ніколи не може бути знання про світ, оскільки воно не залежить від свідомості.

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель намагався поєднати свідомість зі світом в ідеалістичній моністичній схемі, згідно з якою світ є духом, а наша свідомість – це та частина світу, яка може досягти самосвідомості. Отже, свідомість – це те, що визначає буття, те, що у будь-який момент відбувається матеріально.

Феноменологія Гуссерля – остання велика філософська школа, яка намагається знайти певні знання про самоаналіз нашої свідомості. Гуссерль вважав, що внаслідок наукової революції люди втратили усвідомлення первозданих і безпосередніх свідомостей, яке було позбавлене значення, оскільки вони об'єктивують, абстрагують та осмислюють. Гуссерль прагнув відбити і з погляду філософії проаналізувати цю безпосередню свідомість. Гуссерль назвав свій метод епохою, призупиненням віри у розрізнення суб'єктивних та об'єктивних явищ, що дозволяє «з'явитися» безпосередній свідомості. Протягом епохи свідомість виглядає повним змістом до концептуалізації, і тому філософ, який дотримується методу Гуссерля, зможе проаналізувати універсальні аспекти свідомості.

Розрив між сучасним науковим світоглядом і людською думкою також стимулював дослідження французького філософа Анрі-Луї Бергсона. Науковця особливо цікавила наша свідомість часу. Фізика (за винятком закону ентропії Ньютона, який передбачає зростання безладу у Всесвіті в напрямі часу) байдужа до напрямку часу з минулого в майбутнє. Ейнштейнівська теорія відносності розглядає час як вимір, який можна розтягнути або стиснути стосовно сили тяжіння та швидкості. Наш свідомий досвід часу зовсім інший. Бергсон намагався відрізнити наш свідомий досвід часу як безперервну тривалість від його наукового розподілу на моменти.

Водночас такі «носії свідомості», як Генрі Джеймс, Артур Шніцлер, Вірджинія Вульф та інші, досліджували свідомість і час за допомогою методу нарративу, який намагався записати все, що проходить у свідомості їх головного героя.

Отже, філософське поняття свідомості є інтегруючим ключовим поняттям для аналізу взаємин людини з дійсністю, світом, а також для характеристики однієї з фундаментальних властивостей високоорганізованої матерії, яке полягає в активній, творчій здатності людини як соціальної істоти зображати і пізнавати об'єктивний і суб'єктивний світ у формі ідеальних образів. Наукове розуміння розкрило структуру поняття, розглядаючи його з різних боків. Тому варто лише співвідносити і доповнювати вже наведені гіпотези у визначення цього незбагненого та цікавого феномену людини, без якого вона не здатна існувати.

Джерела та література

1. Аристотель. О душе. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1937. 180 с.
2. Кучер Т., Дейнека В. Актуальні проблеми свідомості як детермінанти формування світоглядної культури особистості в умовах 107 перехідного суспільства. *Людинознавчі студії*. 2015. Випуск 32. С. 159–169.
3. Мамардашвили М. К. Сознание как философская проблема. URL: <http://homepages.tversu.ru/p001768/philosophy/text's/mamardashvili>
4. Платон. Тимей. *Собрание сочинений*: в 4 т. Москва: Мысль, 1994. Т. 3. 654 с.
5. Рорті Р. Філософія і дзеркало природи. *Сучасна зарубіжна філософія*. Течії та напрямки. Київ: Ваклер, 1996. С. 296–358.

Цимбалюк Юлія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ В КЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Анотація. В цій науковій роботі розглядається та досліджується свідомість людини. Вітчизняні та іноземні науковці довгий час вивчають це питання. У свою чергу дослідники намагаються поширити уявлення про свідомість усіх людей. Також філософи вважали, що сутність людини є сукупністю усього соціального розуміння. Отже, свідомість розкривається внутрішніми характеристиками усіх людей.

Ключові слова: свідомість, уявлення, сукупність, проблеми, розуміння.

Abstract. In this scientific work is considered and studied about human consciousness. Domestic and foreign scientists have been studying this issue for a long time. They also analyze its prospects in our lives. In addition, philosophers believed that the essence of man is the totality of all social understanding. Thus, consciousness is revealed by the inner characteristics of all people.

Keywords: consciousness, perspective, human essence, problems, understanding.

Свідомість вивчається різними науками, серед яких філософія, психологія, педагогіка та фізіологія. На початку самих пошуків розуміння, що відбувається у світі та як він розвивається, люди осмислили, що людська свідомість і наші міркування несхожі на нашу поведінку.